

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Beckett, Derrida and the event of Literature

Szafraniec, J.D.

Publication date
2004

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Szafraniec, J. D. (2004). *Beckett, Derrida and the event of Literature*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Summary in Dutch; Samenvatting

Het thema van mijn onderzoek is de wijsgerige betekenis van literatuur in Jacques Derrida en Samuel Beckett.

In het eerste hoofdstuk bespreek ik het door Derrida gehanteerde begrip van literatuur. Ik laat zien dat er bij Derrida - naast de meestal zeer algemene "definities" van literatuur die hij geeft - in zijn motivatie van zijn filosofische belangstelling voor literaire werken ook een andere, meer specifieke omschrijving van literatuur te vinden is. Hij heeft het dan over de "singuliere (dat wil zeggen: tegelijk "individuele" en "bijzondere") werken" die zijn onderzoeksveld vormen. Uit mijn onderzoek blijkt dat Derrida twee aspecten onderscheidt van wat "literatuur" volgens deze specifieke opvatting is (en waartoe ik mij in mijn onderzoek beperk). Het archiverende, "economische" aspect van een werk staat voor een verlangen van de auteur om zoveel mogelijk te registreren, te verzamelen en onder te brengen in de beperkte ruimte van een tekst. De tekst fungeert dan als een universele, allesomvattende "programmering." Dit sluit overigens niet uit dat een tekst kan worden geconfronteerd met een onvoorziene gebeurtenis: het allesomvattende is nooit absoluut. Het tweede aspect is de wetmatige kant: de vraag hoe in een werk een zelforganiserend principe (zijn eigen, individuele "wet") totstandkomt.

Ik contrasteer deze omschrijving van "literatuur" met de afwezigheid van de verzameldrang in het algemeen en van het unieke in het bijzonder in het werk van Samuel Beckett. Deze interpretatie benadrukt Becketts bekende verlangen naar stilte, zijn consequent vermijden van ieder concreet detail in zijn latere proza en zijn vaak geuite voornemen om uiteindelijk "niets te zeggen."

In hoofdstuk twee ga ik in op een essay van Derrida over Roland Barthes, waarin hij demonstreert dat het onmogelijk is om Barthes' begrippen van *studium* (het esthetisch en cultureel overdachte) en *punctum* (het toevallige) rigoreus van elkaar te onderscheiden. Ik laat zien dat hetzelfde geldt voor het verschil tussen het singuliere (dat wat gearchiveerd moet worden) en het algemene (de wetmatigheid waarmee het archiveren gepaard gaat): ze impliceren elkaar. Desondanks laat het bovengenoemde kenmerk van Becketts werk - de geste van leegmaken, ontruimen, uitputten of leeg laten lopen - zich niet gemakkelijk in Derrida's denken voegen. (Ik spreek liever van een geste dan van een strategie omdat het laatste teveel nadruk legt op intentioneel handelen.)

Ik onderzoek vervolgens drie filosofische benaderingen van waaruit deze geste begrepen kan worden. In hoofdstuk drie bespreek ik de mogelijkheden om Beckett te lezen vanuit de zogenaamde analytische stroming in de contemporaine wijsbegeerte. In deze context kan het wezenlijke van Becketts geste worden begrepen als de uitputting, opheffing of het opschorten van de semantische reserves van de taal. De nadruk van de "ordinary language philosophy" ligt daarbij op de context, regels en "letterlijke" betekenis van taal. Met behulp van Stanley Cavells interpretatie van Becketts *Endgame* toon ik aan dat deze geste in zijn meest extreme vorm opgevat kan worden als een manifestatie van een quïetistisch verlangen naar het ophouden van alle betekenis.

De tweede benadering (hoofdstuk vier) ontleen ik aan Deleuzes Spinozianse interpretatie van Beckett. In deze interpretatie wordt het uitputten (van woorden, betekenissen en mogelijkheden, maar ook van fysieke kracht) als bepalend gezien voor een creatieve geste. De rol van de kunstenaar is vergelijkbaar met die van een pantheïstische God die zichzelf voortdurend in zijn schepping omvormt. Ik laat zien dat Deleuzes opvatting over het uitputten van een totaliteit als een negatieve parallel gezien kan worden van Derrida's geste van het verzamelen van een totaliteit.

Tenslotte laat ik, aan de hand van Alain Badiou's interpretatie van Beckett's *Worstward Ho* (overigens pas in hoofdstuk zes), nog een derde manier zien om de strategie van het "uitputten" in Becketts werk te begrijpen. In dit geval gaat het niet om een doel dat op zichzelf wordt begrepen als een esthetische vondst maar om een krachtig filosofisch middel dat door Husserl "*epoche*," de reductie van de wereld, wordt genoemd. Volgens Badiou schort Beckett zijn wereld op om het wezenlijke daarvan te onthullen. Hoofdstuk zes heeft nog een ander thema, waarop ik straks terugkom.

De eerste van deze drie benaderingen legt de nadruk op taal en betekenis, de tweede op wat er van het subject in Becketts werk overblijft en de derde op wat een literair fenomeen kenmerkt. Het perspectief dat wordt geboden door deze drie verschillende invalshoeken op Becketts project maakt het mogelijk om vervolgens "transacties" tussen Derrida en Beckett tot stand te brengen, maar ook tussen Derrida en andere filosofen, en tussen Derrida en literatuur. Aan de hand van drie vragen worden drie mogelijke transactie-punten aangeduid: (1) In hoeverre is het mogelijk om in het werk van beide auteurs van een subject te spreken?; (2) Wat is de grond, of het criterium, van de autoriteit van een literair werk, zijn "recht van

spreken," en hoe komt deze tot stand?; en (3) Wat is de functie van het motief van de negatieve theologie in Derrida en Beckett?

De eerste "transactie," die ik bespreek in hoofdstuk vijf, is belangrijker dan de overige twee. Niet alleen omdat het thema dat hier wordt besproken centraal staat in het werk van Beckett maar ook omdat het bepalend is voor wat Beckett onder "literatuur" verstaat. Het uitgangspunt is hier de zoektocht, wezenlijk voor beide auteurs, naar wat aan een subject voorafgaat en wat een subject mogelijk maakt; wat wordt aangeduid met het woord "subjectiel." Dit woord, door Derrida aan Artaud ontleend, duidt het singuliere punt aan waar de (schilders-)hand contact maakt met de ondergrond. Terwijl in de wijsgerige traditie het menselijk subject zelf als een stabiele ondergrond wordt gezien (het onderliggende, *hypokeimenon*), wordt het onderliggende dat aan subject voorafgaat in Derrida's lezing van Artaud gedestabiliseerd. Het onderliggende oscilleert hier tussen de geest en dat waarop de geest zijn werk verricht: beide "liggen onder elkaar," vooronderstellen elkaar. Het subject ontstaat in die scheiding. Ik laat zien dat de genese van subjectiviteit in Becketts werk op hetzelfde scheidingsmotief berust als in Derrida/Artaud en tussen de geest en zijn voorwerp geforceerd moet worden. Net als bij Derrida, is het ook bij Beckett een voorwaarde van subjectiviteit dat deze scheiding geforceerd wordt. Deze opvatting van de mogelijkheidsvoorwaarde van subjectiviteit is voor Beckett onlosmakelijk verbonden met de centrale geste van het "uitputten" (van verhalen, woorden, betekenis, van het "ik" en zijn wereld). Pas nadat dit uitputtingsproces volbracht is, komt het "ik" tot stand; wat potentieel was, wordt actualiteit (wat geheel in overstemming is met het Spinozische begrip van God die zichzelf pas wordt door zijn schepping te worden). Paradoxaal genoeg echter, houdt het "ik" juist in zekere zin op met bestaan wanneer het proces geslaagd is; het heeft zichzelf uitgeput.

In zijn gehele oeuvre speelt Beckett tegelijkertijd met de gedachte of het mogelijk is voor een schrijver om deze "uitputtingsslag" te overleven, door voor een extreme vorm van solipsisme te kiezen waar de expressie voorzover mogelijk geheel naar binnen gericht is. Deze strijd in Beckett tussen pure expressie en solipsistische zelfreflectie, is bepalend voor wat "literatuur" in Becketts werk betekent. De vraagstelling van hoofdstuk zes is ook ingegeven door deze strijd.

Aan de ene kant is literatuur in Becketts werk een middel waarmee het subject zichzelf gezelschap houdt, zoals in Becketts *Company* (*Gezelschap*). Het gaat in deze titel niet alleen om de fundamentele éénzaamheid van de mens die gedoemd is

om zichzelf gezelschap te houden. De betekenis is hier ook dat literatuur *omwille* van gezelschap is. Literatuur is een prothese, waarmee wij onszelf gezelschap houden en onszelf compleet maken. Verhalen worden verteld voor gezelligheid en steun. Aan de andere kant laat het verhaal dat op de titel volgt zien dat dit niet lukt. De stem van *Company* eindigt incompleet, alleen, zichzelf in verhalen uitputtend.

Aan de hand van Becketts tweedelige roman *Molloy* laat ik zien dat aan deze twee betekenissen van literatuur in Beckett (als zelfverlies en zelfbevestiging) twee corresponderende vormen van subjectiviteit ten grondslag liggen: een expressieve en een solipsistische. Deze omschrijving van literatuur confronteer ik met Alain Badiou's bewering dat literatuur noch door zelfverlies noch door zelfbevestiging wordt bepaald. Voor Badiou is zelfgerichtheid in literatuur de erfenis van een crisis in het wijsgerige denken, waardoor de literatuur gedwongen werd om een wijsgerige functie op zich te nemen. Wanneer de filosofie haar werk doet kan de literatuur zich op haar eigen taak richten, die bestaat in het benoemen van datgene dat tot nu toe onopgemerkt bleef. Ik laat zien dat Badiou's pleidooi om literatuur tot haar oorspronkelijke rol terug te laten keren berust op de privilegering van deze benoemende taak die ten koste van de zelfreflectie gaat. Dit beperkt de rol van literatuur tegenover wijsbegeerte en vraagt om een ander criterium waarop het recht van spreken van literair werk berust. Voor Badiou is dit criterium gegrond in een ontologisch gefundeerde waarheid.

Bovendien zien we bij Badiou, net als bij Derrida, een verschil tussen zijn opvattingen over literatuur in het algemeen en zijn benadering van individuele werken. Badiou is vol lof over *Worstward Ho*, een tekst die hij benadert als een *gedachte*-experiment van een subject dat zichzelf wegdenkt. Ten eerste kent Badiou daarmee aan literatuur een functie toe die hij zelf eerst exclusief voor filosofie had gereserveerd, ten tweede komt hij door het experiment op te vatten als een van een zichzelf wegdenkend subject dichtbij van wat als negatief solipsisme aangeduid kan worden, vooral wanneer we in beschouwing nemen hoe belangrijk negativiteit is voor Beckett.

Ik laat in hoofdstuk zeven zien, dat het "onjuist-" of "verkeerd zeggen" ("ill-saying") in *Worstward Ho* ook gezien kan worden als een oefening in de negatieve theologie – een strategie waarmee Beckett daarvoor al veelvuldig had geëxperimenteerd. En daarmee gaat *Worstward Ho* niet zozeer over het ontdekken van een hetzij goddelijk, hetzij ander zijn, maar over de taal. Om preciezer te zijn: de

tekst gaat over een zich in de taal manifesterende mogelijkheidsvoorwaarde voor taal en ervaring in het algemeen. Deze interpretatie van wat beschouwd wordt als Becketts literaire "testament" leidt tot de conclusie dat de negativiteit, zwakheid, armoede die Beckett in zijn werk cultiveerde (parallel aan Husserls woorden aan het begin van *Cartesianische Meditationen*: "ik heb verkozen in absolute armoede te beginnen") helemaal niet uitsluiten dat zijn project als een zeer krachtig totaliserend middel beschouwd kan worden.

Mijn aanvankelijke aanname was dat Becketts onwil met betrekking tot totaliserende gestes in zijn werk Derrida's onmacht verklaart om zich over Becketts werk uit te laten – en dat het daarmee haaks staat op Derrida's begrip van literatuur als een geste van verzamelen. Ik keer telkens naar dit motief terug om te laten zien dat het vanuit een andere filosofische traditie helemaal niet onmogelijk is om Becketts geste als totaliserend te beschouwen. Tegelijk constateer ik op basis van een recente tekst van Derrida ("La Veilleuse") dat ook in zijn werk een verlangen naar stilte valt te bespeuren.

